

**Higher Education
between Inertia and
Change**

ÎNVĂȚAMÂNTUL SUPERIOR ÎNTRU INERTIE ȘI SCHIMBARE^{*)}

**TRAIAN ROTARIU, MARIA DAN
ELÉMER MEZEI, ENIKÖ VERES**

The warp of defining policies followed on higher education are dependent on the previous (before 1989) state of the system, on the future options of social and economic development, as well as on students' dominant ethos with regard to their present and future positions. The analysis, based on a survey carried out in the spring of 1994 in Cluj-Napoca, presents data and provides an explanation of their distribution, arguing for a close link between short-term and long-term educational policies.

Este ușor de constatat că, în tot mai mare măsură, alături de expertii din domeniul educației, liderii politici așeză, de mai multă vreme, învățământul printre prioritățile naționale de prim rang, deoarece s-a impus cu o forță deosebit de puternică ideea că o mai bună educație și un sistem mai performant de școli publice constituie aspecte cruciale pentru dezvoltarea economică a statului, pentru prosperitatea poporului.

În ciuda numeroaselor critici formulate la adresa școlii, statele nu se arată dispuse să cultive concepția unei educații informale în dauna educației formale, în schimb accentuează ideea necesității modernizării învățământului, a sporirii eficienței prin ameliorarea calității.

Chiar și în țările puternic dezvoltate din punct de vedere economic, cu sisteme educaționale coerente și moderne, specialiștii semnalează cu regularitate apariția unor fenomene "disfuncționale" ale sistemului de învățământ, în spete o mereu decelabilă inactivitate între școală și ocuparea forței de muncă, între învățământ și calificare. Aceste semnale trebuie judecate însă cu multă precauție. Pe de o parte, este posibil ca învățământul,

^{*)} Studiul de față conține unele concluzii desprinse dintr-o investigație realizată în 1994, ca parte a unei teme de cercetare mai largă, finanțată de Ministerul Învățământului.

pe ramurile sale ce conduc spre o strictă specializare - îndeosebi cel superior ce pregătește ingineri, medici, agronomi etc. - să nu fie capabil să anticipateze fie cererea de forță de muncă la momentul absolvirii generațiilor de studenți, fie conținutul exact al competențelor în respectivele domenii. Pe de altă parte însă, privind învățământul în general, acest mod de a pune problema reprezintă o judecată extrem de îngustă asupra finalităților activităților educative, școala - inclusiv cea de nivel superior - nefiind chemată numai să pregătească tineri calificați în activități foarte precise.

Desigur că o viziune cu accent pe latura economică, axată deci pe eficiență și rentabilitatea sistemului de învățământ, se justifică și este explicabilă în momentul în care statele acordă sume uriașe, reprezentând proporții mari din bugetele naționale, pentru susținerea învățământului. O asemenea viziune devine și mai motivată în situația actuală, caracterizată printr-o sporire extrem de rapidă a cheltuielilor materiale, de dotare a școlilor, cheltuieli ce ocupă o pondere tot mai semnificativă, în raport, de pildă, cu cea reclamată de salarizarea corpului didactic. Si atunci, pentru planificatorii, este firesc să-și pună exact întrebarea ce apare pe coperta unei lucrări de sociologia (economia) educației: "Este oare școala rentabilă?" (Establet, 1987)

Răspunsul la o asemenea întrebare nu poate fi căutat numai pe latura economico-financiară. Chiar dacă s-au făcut progrese pe linia metodelor de evaluare a contribuției învățământului la creșterea productivității muncii în întreprinderile industriale sau la eficientizarea activităților în alte domenii și chiar dacă rezultatele acestor estimări confirmă (cel puțin în parte) corelațiile așteptate, o asemenea "rentabilitate" a școlii este insuficientă pentru a explica tendințele din ultimele decenii, când, aşa cum spuneam, în ciuda tuturor opiniilor

contrare, dimensiunile sistemului școlar nu au încetat să se extindă.

Dacă nu ne vom strădui să descifrăm și alte forme de rentabilitate - și zicem socială, spre a o deosebi de cea economică - nu vom putea înțelege nici tendințele schimbărilor în sistemul de învățământ, nici atitudinea diverselor componente ale puterii în stat și nici atitudinea indivizilor obișnuiti față de școală și rosturile ei. Iată, de pildă, numai prelungirea duratei de școlarizare - să spunem, în medie, cu un an - contribuie la o reducere corespunzătoare a presiunii pe piața muncii - și implicit a șomajului. Lăsăm la o parte faptul că, în fond, funcția esențială a școlii este cea de integrare morală, adică cea grație căreia tinerii învață normele și regulile comportamentului social "adecvat", le interiorizează și le acceptă ca "firești" și "necesare", ca urmare a întregului eșafodaj de instrumente și metode folosit în activitatea educativă. Școala - de oriunde ar fi ea - este chemată să producă întâi "cetăteni" și apoi "specialiști". Or, din acest punct de vedere, sistemul școlar funcționează cu destul de mare eficiență în societățile democratice cele mai avansate. Cu toate acestea grija pentru "o mai bună funcționare" a învățământului este pretutindeni și permanent prezentă.

Cu ocazia analizelor din cadrul diferitelor organisme ale UNESCO s-au evidențiat două tendințe majore și anume:

1. Dorința de a îmbunătăți eficiența sistemului de învățământ prin întărirea controlului la nivel central în ceea ce privește formarea și programele de învățământ. În fiecare sistem național care tinde spre eficiență, programele sunt stabilite de către administrația centrală și sunt controlate cu strictete examenele și evaluarea rezultatelor.

2. Reformarea sistemelor de gestiune ale instituțiilor școlare, aceluând contribuția familiei și a persoanelor interesate în procesul de învățământ.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎNTR-EINERTIE ȘI SCHIMBARE

Accentul acesta pus pe necesitatea controlului statului asupra obiectivelor educației (concretizate în planurile - **curricula** - de învățământ și în programele diferitelor discipline), control care, în toate țările lumii, inclusiv în cele cu un sistem de învățământ foarte descentralizat, cum e cazul Statelor Unite, este extrem de strâns și de eficient, lucru posibil de realizat prin intermediul organismelor naționale de evaluare și acreditare a unităților de învățământ, grație aprecierii cărora diplomele sunt recunoscute pe plan național sau chiar internațional, demonstrează că miza sistemului școlar este una enormă, depășind cu mult simpla adecvare a diplomei la necesitățile economice.

În afara unor probleme comune, legate de însăși dezvoltarea generală a societății, învățământul din țara noastră se confruntă, în prezent, cu o serie de probleme specifice, ținând de numeroasele modificări structurale și de conținut, care au devenit inevitabile odată cu lichidarea sistemului comunist. Interesul nostru fiind concentrat aici asupra învățământului superior, vom face în continuare câteva referiri doar la acest segment.

Unele modificări structurale în învățământul superior românesc

Instituția școlară, în mod previzibil, a fost printre primele care au încercat să se adapteze noii realități și, deși în cei aproape 45 de ani structura instituțională a școlii a suferit numeroase modificări - ca de altfel și rolul și funcțiile avute în perioada anterioară regimului comunist-, ea a reușit să parcurgă deja o etapă importantă a unui lung proces de restructurare interioară. Se poate spune chiar că școala - și în mod special

învățământul superior - a luat-o înaintea multor instituții în cursa contra-cronometru de aliniere la standardele calitative oferite de societățile democratice din Occident.

O asemenea constatare nu trebuie să ne surprindă. Desigur, orice subsistem al societății noastre, care nu a fost brusc și în întregime demolat, a manifestat, practic, după decembrie 1989, o anumită rezistență la schimbare. Viteza cu care diferitele componente ale societății s-au modificat este foarte variabilă și depinde de multe elemente concrete. Situația mai favorabilă a învățământului se datorează - credem noi - faptului că, spre deosebire de alte sectoare, în special cel economic, cele mai multe dintre elementele schimbării au fost dorite și au fost în interesul marii majorități a participanților la procesul de învățământ (elevi, studenți, profesori etc.). Dacă muncitorul uzinal a fost într-o oarecare măsură, la început, interesat în demolarea sistemului economic hipercentralizat, în momentul în care s-au făcut simțite exigențele economiei de piață, chiar în formele incipiente apărute la noi, interesul lui imediat i-a dictat apărarea vechilor forme de organizare, grație cărora era protejat de concesiile și somaj. Profesorii, studenții și elevii au avut mai puține motive să se atașeze de vechiul sistem școlar, atât de constrângător și de aberant în multe privințe, încât atragerea lor pe fâșa reformelor a fost mult mai facilă, lucru ușurat și de faptul că aceasta nu a implicat mari pierderi sau riscuri individuale imediate de natură economică. Doar cei aflați în poziții de comandă au avut interesul să mențină unele din formele vechi de organizare.

Cu toate acestea, procesul de restructurare a învățământului românesc este departe de a se fi terminat - în măsura în care putem să ne imaginăm că un asemenea proces atinge un stadiu final - căci, în lipsa unui model universal valabil și deci ușor de transpus, instituția școlii trece încă printr-o perioadă de căutări

(lucru valabil pentru ansamblul societății românești). Chiar dacă schimbările petrecute în ultimii 5 ani în cadrul instituțional, precum și schimbările de conținut au fost influențate în măsură însemnată de anumiți factori externi, realizările respective nu ar fi fost posibile dacă nu s-ar fi făcut, așa cum am spus, în sensul interesului majorității. Asemenea influențe externe se explică foarte bine, în cazul instituțiilor de învățământ superior, dacă ținem seama de extraordinara mobilitate a cadrelor didactice din acești din urmă ani, ceea ce le-a dat posibilitatea să adune o bogată experiență privind organizarea universităților din țările occidentale.

Pentru o mai bună comprehensiune a procesului de restructurare instituțională, precum și de conținut a învățământului superior, trebuie să ne reîntoarcem puțină în timp și să facem câteva observații referitoare la situația rețelei de învățământ superior în perioada de dinainte de decembrie 1989. În acest context putem să acceptăm delimitarea a două faze în evoluția postdecembristă:

1). **faza reparatorie**, care vine să restaureze unele situații din "anii de glorie" ai regimului anterior, când vânătoarea de vrăjitoare nu a fost atât de intensă - aproximativ, perioada anilor 1965-75 (vezi situația științelor sociale, al căror rol a fost diminuat, programa de învățământ reînlocuită sau unele dintre ele chiar desființate, fiind considerate, în buna tradiție a anilor 50, "științe burgheze");

2). **faza înnoirii totale**, mai ales după anul 1991, când adaptarea învățământului superior din România la cel de tip occidental a devenit mai pregnantă.

Cea mai evidentă reacție, de după decembrie 1989, a fost vizavi de tendința de "atrofie" a învățământului superior ce a putut fi observată în deceniul al 9-lea, atât prin scăderea numărului de facultăți, cât și prin cea a numărului cadrelor didactice, respectiv al studenților înscrși.

Explicațiile acestui proces evidențiat în ultimii ani ai regimului trecut sunt, firește, complexe și nu pot fi desprinse de contextul socio-economico-politic. Prin natura informațiilor care ne stau la dispoziție putem oferi doar unele aprecieri neverificabile.

O ipoteză ar putea să pornească de la faptul că politica regimului ceaușist urmărea restângerea atât a numărului, cât și a rolului intelectualității (umaniste și tehnice, dar mai cu seamă umaniste) din cadrul societății, măsură ce putea fi obținută prin reducerea numerică a acestui strat. Teama de intelectuali, persoane devenite din ce în ce mai indispensabile pentru conducerea proceselor economice și sociale, procese ce au căpătat o tot mai mare complexitate odată cu introducerea științei și tehnicii în producție, a putut împinge clanul conducător la o atitudine generală negativă vizavi de știință și cultură, și implicit față de școală, instituție căreia i se cerea, în principal, pe lângă transmiterea deprinderilor profesionale, formarea "omului nou". Prin reducerea locurilor existente la admitere s-a făcut un prim pas în direcția slăbirii forței intelectualității; un altul s-a realizat prin intervenția politicului în conținutul planurilor de învățământ.

Astfel, deși în țara noastră, ca de altfel în toate țările blocului comunistic, capitalul cultural însemna un bun mult mai important decât în țările cu un regim capitalist, și numărul celor care doreau să accedează la diploma care le asigura o poziție superioară în ierarhia statusurilor era mult mai mare decât cel al tinerilor admisi la facultate, accesul la acest capital a continuat să se restrângă.

O altă variantă de explicație ar fi cea conform căreia în anii din urmă s-ar fi ajuns la o necorelatare dintre cererea de cadre cu finală specializare de către economia planificată și numărul celor existente deja, datorită inflației de specialiști cu finală specializare produsă în

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎNTR-E INERTIE ȘI SCHIMBARE

anii anteriori în instituțiile de învățământ superior, ceea ce ar fi impus, în mod obiectiv, o reducere a efectivelor de studenți, în lipsa posibilităților de repartiție. Firește că o asemenea corelație trebuie judecată cu prudență, dat fiind faptul că, prin natura sa, regimul totalitar controla complet regimul posturilor cu studii superioare, deci nu trebuie privite lucrurile ca o adaptare a sistemului de învățământ la "cerințele sociale", de vreme ce aceste "cerințe" erau rezultatul unei opțiuni politice.

Conform datelor din **Anuarul statistic al României**, 1993, acest proces de involuție a marcat atât cadrul instituțional, cât și efectivul de studenți și de cadre didactice. Așa de pildă, chiar dacă instituțiile de învățământ superior s-au menținut, în ce privește **numărul facultăților**, acestea s-au redus considerabil, astfel că, în anul universitar 1988/89, constatăm o descreștere de 24,6%, față de 1980/81. Tot așa, observăm o descreștere și în cazul efectivelor de studenți: în anul 1988/89 numărul total al studenților înscriși reprezintă doar 82,7% din efectivul anului școlar 1980/81. Un lucru interesant de menționat este reducerea efectivului de studenți străini, al căror număr a scăzut în 1988/89 la 40,9% față de efectivul din 1980/81! În mod "firesc" și numărul personalului didactic înregistrează o curbă descendentă - în 1988/89 cifra acestei categorii profesionale este de doar 78,9% față de efectivul din 1980/81.

Indicatorul numărului de studenți la mia de locuitori ne arată clar această tendință de "atrofie" din cadrul învățământului superior, înregistrând o scădere de 20,7% de-a lungul deceniului al 9-lea, menținând țara noastră departe de media societăților civilizate și chiar ajungând în urma unor țări din lumea a treia. Această constatare vine să infirme, cel puțin parțial, ipoteza a două lansată mai sus. Chiar dacă în unele domenii numărul

specialiștilor cu studii superioare - mai ales în ramuri tehnice - ar fi putut depăși necesarul, pe ansamblu societatea românească era văduvită de persoane cu pregătire universitară.

Așa cum subliniam și cu altă ocazie (vezi T. Rotariu 1990), capitolul cultural, ca să folosim o expresie dragă sociologului francez Pierre Bourdieu, în fostul regim a avut o importanță deosebită în dobândirea unui statut social superior, diploma școlară fiind "principala investiție și grantie pentru a ajunge în zona superioară a statusurilor". Firește că de aici a rezultat o presiune deosebită asupra universităților, presiune amplificată și de restricțiile la concursul de admitere - acel famos **numerus clausus**, mult sub nivelul celui al doritorilor de a urma o facultate. Un efect pervers al acestei situații îl constituia faptul că, restrângând accesul tinerilor la dobândirea unei calificări superioare, instituțiile de învățământ superior, în perioada deceniilor precedente, își exercitau pe deplin funcția de reproducere, la admitere în ultimele decenii asigurându-și reușita în covârșitoare măsură fiii de intelectuali sau ai unor categorii privilegiate, din punct de vedere economic sau politic, fapt ce venea în totală contradicție cu ideologia dominantă, dar care era tolerat tocmai pentru că se plasa pe linia intereselor celor care ar fi putut să inițieze o acțiune de schimbare.

Perioada postdecembristă însă a adus câteva modificări evidente: cum am menționat și mai înainte, în prima fază prin largirea porților de intrare, reînființarea facultăților considerate "reacționare" în regimul anterior, iar apoi prin înființarea unor secții, facultăți, chiar instituții și centre universitare noi ce încearcă să încetănească și un model educațional nou, mai apropiat de cerințele de piață. Un prim efect palpabil îl constituie creșterea efectivelor de studenți, ceea ce am spune că a înlesnit accesul la obținerea mult-

râvnitei calificări superioare. Datele statistice ne arată o tendință de creștere foarte rapidă a numărului instituțiilor de învățământ superior, a facultăților, respectiv a studenților și a personalului didactic.

Luând ca an de reper anul universitar 1988/89, putem spune că după o perioadă de evoluții mai lente, în anul 1992/93 s-a înregistrat un "boom" deosebit. Conform datelor publicate de *Anuarul statistic al României*, 1993, situația pe țară referitoare la evoluția acestor parametri se prezintă astfel:

- în anul universitar 1992/93 existau 62 de instituții de învățământ superior, ceea ce înseamnă o creștere de 29% față de 1989;

- numărul facultăților existente în 1992/93 a înregistrat o creștere mai spectaculoasă: 94,7% față de 1989, deci numărul facultăților aproape s-a dublat, acest lucru însemnând o restructurare de mari proporții în cadrul instituțiilor de învățământ superior.

- în mod firesc crește și numărul total al studenților autohtoni înscrîși: această creștere fiind de 46,9%, pe lângă 22,2%, care reprezintă sporul efectivului de studenți veniți să studieze în România după 1989.

Având în vedere situația pe grupe de specialități, putem sublinia o creștere deosebită a efectivelor de studenți la profilul juridic (atât la numărul total, cât și la învățământul de zi - 365,9%, respectiv 385,5%), precum și la cel economic (136% la numărul total al tipurilor de învățământ și 431,3% la învățământul de zi), urmate de profilul silvic, care în perioada postdecembристă a înregistrat o creștere cu 223,6%, respectiv grupe de specialități universitar-pedagogice de "doar" 193,6%. Așa cum este și firesc, cea mai mare dezvoltare au cunoscut-o profilurile și specializările prin care se ajunge la meserile cu cele mai mari șanse de inserție socială în perioada de față.

Totuși acest lucru nu trebuie absolutizat. Există o destul de însemnată atracție a unor facultăți, îndeosebi cu profil umanistic, facultăți ce nu conferă neapărat competențe practice într-un anumit domeniu sau, chiar dacă le conferă, acestea nu au o mare căutare pe piața muncii. Se confirmă astfel ideea că învățământul este privit și de către publicul larg, nu numai de către sociologi, ca având și alte rosturi decât acela de a pregăti "meseriași" în anumite profesii mai nobile. Probabil că o asemenea tendință se va amplifica în viitor, în măsura în care sectorul terțiar se va dezvolta nu numai numeric, ci și calitativ prin atragerea de persoane cu un "bagaj cultural" mai ridicat și în măsura în care se va forma o clasă de persoane suficient de bogate pentru fiili (dar mai ales pentru fiicele) cărora universitatea să nu mai fie un mijloc pentru a dobândi cele necesare traiului, ci un scop în sine (învățământul superior ca bun de consum).

Din rezultatele unui sondaj în rândul studenților clujeni

Ancheta sociologică de față s-a efectuat în perioada aprilie-mai 1994, în trei instituții de învățământ superior din centrul universitar Cluj-Napoca și a urmărit, în principal, să surprindă, prin intermediul opiniei studentilor, în ce măsură schimbările survenite în societatea românească sunt receptionate de către sistemul de învățământ superior. Mai exact, s-au cules opinii și aprecieri ce pot fi încadrate în următoarele dimensiuni:

- a) calitatea procesului de învățământ;
- b) perspectivele pe care le oferă diferențele specializări din câteva institute de învățământ superior clujene în ocuparea unui loc de muncă;
- c) schimbările petrecute în ultimii ani;

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎNTRU INERTIE ȘI SCHIMBARE

d) baza materială, dotările de care dispun respectivele unități.

Având în vedere aceste obiective, eșantionul nostru a fost constituit din studenți de la învățământul de zi care provin de la acele instituții de învățământ superior a căror structură a cunoscut cele mai importante modificări după anul 1989 și anume: Universitatea "Babeș-Bolyai", Universitatea Tehnică și Universitatea de Științe Agricole. În aceste instituții, în

perioada de după 1989, au apărut numeroase facultăți și specializări diferite de cele existente anterior, menite să formeze specialiști pentru tipuri noi de activități, specifice economiei de piață.

Efectivul studenților de la învățământul de zi al acestor trei instituții era, în anul școlar 1993-94, de 17.831 studenți, dintre care 8.618 studenți de sex feminin, distribuția pe cele trei institute fiind următoarea:

Instituția de învățământ superior	Total studenți (inv. zi)	Din care studente (%)
Universitatea Babeș-Bolyai	11.931	7030 (58,9)
Universitatea Tehnică	5.259	973 (18,5)
Universitatea de Științe Agricole	1.708	615 (36,0)

Analizând proveniența studenților în funcție de mediul de rezidență, se constată că, la toate cele trei instituții, numărul studenților din mediul urban este net superior. Această situație există chiar și la Universitatea de Științe Agricole (73% din studenți provenind din mediul urban), iar la Universitatea Tehnică (84% din mediul urban) diferența dintre cei doi poli crește și mai mult.

Căutându-se explicația acestei stări de fapt, se ajunge, de regulă, în spațiul unei vechi dispute referitoare la inegalitatea șanselor de acces la învățătură a tinerilor, cauzată de "background"-ul ocupațional al părinților, variabilă ce se corelează cu mediul de rezidență. Fără a intra aici în asemenea discuții și fără a nega în vreun fel existența inegalităților de șanse școlare - dimpotrivă, ipoteza noastră este că acestea vor cunoaște o creștere în condițiile unei societăți cu o tentă liberală, atragem atenția că există multe capcane metodologice în care se cade ușor în cazul unor comparații directe. În adevăr, nici procentul ruralilor, nici cel al populației ocupate în agricultură nu pot fi luate ca atare în calcul. Pentru comparația între medii de rezidență, este necesar să ne restrângem, în cazul învățământului

superior, la tranșa de vîrstă în care se găsesc studenții. Or, este limpede că tinerii rurali de vîrstă 20-24 ani (să zicem, pentru simplificare) reprezintă un alt procent în totalul populației tinere de această vîrstă (mai mic) decât întreaga populație rurală în totalul țării. În mod similar, și ceva mai complicat, stau lucrurile în cazul structurii ocupaționale, unde proporțiile diferitelor categorii socio-ocupaționale sunt altele în totalul populației și altele în rândul bărbaților care sunt tați ai unor tineri de vîrstă corespunzătoare studenției.

Structura eșantionului și a chestionarului folosit

Eșantionul folosit a cuprins 903 subiecți, studenți din cele trei instituții de învățământ superior amintite, cu o distribuție pe grupe mari de specialități, cum urmează:

Profil univ.-pedagogic	390	43,2%
Profil juridic-economic	142	15,7%
Profil tehnic	353	39,1%
Alte situații	18	2,0%

Menționăm de la început că acest eșantion nu are pretenția de a fi reprezentativ, în sensul de a reproduce exact diferențele proporții din populația de referință. Cercetarea noastră a avut un caracter absolut explorator și a urmărit să surprindă existența unor aspecte mai puțin vizibile pentru percepția comună și, prin corelațiile și comparațiile efectuate, să sugereze existența unor legături, deci să conducă la elaborarea de ipoteze explicative.

Chestionarul aplicat a conținut un număr de 23 de întrebări, majoritatea dintre ele cu răspunsuri precodificate. Primele trei întrebări au vizat identificarea locului unde învață studentul respondent (facultatea, secția, specializarea). Prin al doilea set de întrebări - numerele 4-6 - s-a urmărit descoperirea motivației care a stat la baza alegerii profesiei și a locului de studii. Următorul grup de trei întrebări (cele cu numerele 7-9) vizează condițiile de cazare și de învățatură ale studenților. Întrebările 10-13 au avut ca obiectiv sondarea opiniei în legătură cu: schimbările survenite în structura sistemului de învățământ, calitatea procesului de învățământ și impactul autonomiei universitare asupra procesului de învățământ. Pe baza răspunsurilor la întrebările 14-17, s-a încercat aflarea opiniei studenților despre posibilitățile de dobândire a unui loc de muncă, la terminarea facultății și în corelație cu competențele dobândite pe băncile universității. În fine, ultimul set de întrebări (18-23) cuprinde datele personale considerate de noi cele mai relevante pentru prelucrarea statistică a răspunsurilor la întrebările de opinie.

Aplicarea chestionarului s-a realizat prin autocompletare, studenții fiind abordăți în sălile de curs și seminar. Cu siguranță că această procedură de alegere a eșantionului a introdus unele distorsiuni, dat fiind că frecvențarea cursurilor și seminarilor nu se face întâmplător. Dar, pentru scopurile cercetării noastre acest

aspect nu a fost, cum spuneam, esențial.

Alegerea profilului de pregătire și a instituției de învățământ superior

Sub acest titlu încercăm să surprindem și să analizăm răspunsurile la trei dintre întrebările chestionarului nostru:

- Cea referitoare la motivația alegerii profesiei (adică a profilului de pregătire).
- Cea privind influențele la care studenții au fost supuși, în privința respectivei alegeri.
- Cea care se referă la motivația alegerii instituției de învățământ superior.

De menționat că și prima și ultima dintre cele trei întrebări au fost cu posibilități multiple de răspuns (trei), care au trebuit ierarhizate. O altă precizare foarte importantă se referă la semnificația răspunsurilor la întrebări de genul celor menționate mai sus. Firește, este vorba de opiniile studenților despre niște fenomene, percepute de ei mai mult sau mai puțin corect, percepție la rândul ei mărturisită cu mai multă sau mai puțină sinceritate de către subiecții anchetei, dat fiind că e vorba de chestiuni supuse fenomenului de dezirabilitate socială.

În ceea ce privește motivația alegerii profesiei, constatăm că pe locul întâi se detașează net "pasiunea pentru meserie", cu circa 43% din voturi la prima alegere și cu 65% din voturi la toate cele trei posibilități de alegere. Urmează ca importanță procentuală "perspectiva de practicare a meseriei" (20% și, pe total, 45%) și "prestigiul profesiei" (cu 12% din primele alegeri și 31% din total). Restul variantelor propuse colectează sub 10% din primele răspunsuri și sub 30% din cele repetitive de trei ori. Așa de exemplu, motivul "avantajelor materiale", deși, după

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎNTR-E INERTIE ȘI SCHIMBARE

ipoteza noastră, deosebit de relevant în alegerea profesiei, în general, lucru confirmat și de presiunea diferențiată la examenele de admitere, nu apare, în mărturisirile subiecților noștri, decât pe o poziție modestă în ierarhia primelor motive în alegerea profesiei, cu doar 5% din totalitatea răspunsurilor.

Încercând o analiză a acestor răspunsuri în funcție de câțiva dintre parametrii individuali ai subiecților, ajungem la următoarele constatări. Pe sexe, nu apar diferențe semnificative referitor la motivele indicate. Pe ocupății, se înrezărăște o diferență între fiii de intelectuali și ceilalți, în sensul că primii invocă într-un procent mai ridicat decât ceilalți (48%, față de 40-41%) "pasiunea" pentru profesie, ca principal motiv. În funcție de mediul de proveniență, se constată o mai mare înclinare a urbanilor spre motive ce țin de retribuție, prestigiu etc. și un mai evident interes al ruralilor spre posibilitatea de practicare a meseriei; "pasiunea" apare identic distribuită în cele două sublocuri.

În funcție de specialitatea aleasă, studenții au motivații destul de diferite în alegerea profesiei. Asfel, ca primă și deci și cea mai importantă motivație în cazul studenților de la **profilul universitar-pedagogic** îl constituie "pasiunea pentru profesie" (56,9%) urmată de motivul "perspectivelor mari de a practica" (14,6%). Demn de semnalat este și faptul că tinerii de la aceste facultăți consideră motivele materiale și cel al unei munci mai usoare ca nefiind semnificative în alegerea profesiei, situând aceste alegeri pe ultimele locuri (1,5%, respectiv 1,0%). În ce privește studenții de la **profilurile economic și juridic**, motivația lor mărturisită este cu totul alta: ei așeză pe primul loc motivul perspectivelor mari (36,6%), urmat de cel al pasiunii pentru profesie (24,6%), iar pe locul al treilea "avantajele materiale" (12,0%). Studenții de la **profilurile tehnice** apreciază că au

ales profesia pentru care se pregătesc datorită pasiunii pe care o au față de ea (35,4%) - motiv ce revine aici pe primul loc și la cei cu profil universitar-pedagogic, dar cu o pondere mult mai redusă, respectiv datorită perspectivelor mari de practicare (18,7%) și prestigiului profesiei (15,9%).

În ceea ce privește factorii de influențare în alegerea profesiei, constatarea principală este, de departe, aceea că **majoritatea studenților afirmă că, în luarea deciziei privind specialitatea urmată, nu au fost influențați de nimici** (74,0%). Această constatare coincide cu cea obținută cu ocazia unui cercetări anterioare, când am investigat un grup de absolvenți de liceu din mai multe centre din Transilvania și când cei chestionați au declarat, tot în măsură foarte mare (67%), că în opțiunea lor profesională nu au fost influențați de nimici.

Privitor la alegerea instituției de învățământ superior, motivația este mult mai dispersată. Cu cea mai mare frecvență este invocată oferta de specializări și profiluri a instituției în cauză, oferind deci "posibilitatea alegării meseriei dorite" (35% pe primul loc și 36% dintre studenți la toate trei opțiunile). În al doilea rând se invocă prestigiul instituției (27% și, respectiv, 49%) iar pe a treia treaptă apare varianta de răspuns: "șanse oferite de diploma obținută aici" (11% și 44%). Aceste elemente constituie ceea ce s-ar putea numi "factorii profesionali", surprinși în evantaiul răspunsurilor propuse, factori care sunt net dominanți în raport cu cei ce se referă la anumite facilități sau comodități (apropierea de domiciliu, existența în oraș a unor persoane apropiate etc.).

Opinii privitoare la viitorul loc de muncă

Am grupat și aici trei întrebări cu referire la viitorul loc de muncă: prima

dintre ele solicită o "evaluare a şanselor de a găsi, la terminarea facultăţii un loc de muncă în specialitatea în care s-a pregătit"; a doua încearcă să testeze opinia studenţilor asupra "modalităţilor celor mai eficiente de căutare şi găsire a unui loc de muncă în specialitatea aleasă"; în fine, a treia, propune subiecţilor să se proiecteze în situaţia că nu ar obţine imediat, la terminarea facultăţii, post în specialitate, întrebându-i "ce ar face într-o astfel de perspectivă". Şi aici, răspunsurile la întrebări au fost corelate cu datele de la întrebările de identificare, cât şi cu răspunsurile la alte întrebări, încercându-se găsirea unor diferenţe de opinii între categoriile mai semnificative.

În opinia studenţilor investigaţi de

noi, şansele de găsire a unui post, la terminarea facultăţii sunt destul de reduse; altfel spus, precumpăratoare sunt opiniile pesimiste privind o inserţie profesională rapidă şi corespunzătoare calificării superioare obţinute în facultate. Într-adevăr, la întrebarea noastră, cea mai mare frecvenţă revine variantei de răspuns intermediare (şanse "potrivite"), cu cca. 39%, în vreme ce părerile optimiste colectează 19% iar cele pesimiste aproape 32%, restul neputându-se pronunţa.

Pe grupuri de facultăţi şi specializări distribuţia procentuală a răspunsurilor la această întrebare se prezintă în felul următor:

Şanse	Mari/F.mari	Potrivite	Mici/F.mici	%
Facultăţi				
Univ. Pedagogice	19,2	55,1	25,7	
Juridice, econom.	35,9	53,5	10,6	
Tehnice	12,2	41,2	45,8	

Se vede deci că distribuţia răspunsurilor este departe de a fi întâmplătoare. Doar 12% dintre actualii studenţi la facultăţile tehnice cred cu suficientă tărie că, la absolvire, vor reuşi să-şi găsească post în meseria aleasă; proporţia urcă la aproape 20%, în cazul specializărilor cu profil didactic, şi depăşeşte 35%, pentru studenţii de la drept şi ştiinţe economice. Aproximativ invers apare proporţia celor ce văd existenţa unor posibilităţi reduse, pe ultima coloană impresionând mai ales procentul de peste 45 al celor ce vor dobândi profesii inginereşti.

După alți parametri individuali nu apar corelații spectaculoase. Ar fi de menționat doar faptul că, pe măsură ce se urcă pe scara statusurilor profesionale ale părinților, de la agricultori spre intelectuali, crește proporția celor optimiști în posibilitatea dobândirii rapide a unor posturi corespunzătoare pregătirii lor.

Legat de a doua întrebare, o primă constatare care se poate face este aceea că, în toate ipostazele în care putem grupa indivizi, pe primul loc în ordinea preferințelor se situează modalitatea: contacte directe cu managerii. Astfel, 44,4% din totalul băieţilor și 36,9% din totalul fetelor optează pentru această modalitate (media generală pe eșantion fiind 40,2%), în timp ce numai 4,5% din totalul studenţilor și 11,2% din totalul studentelor (în medie, 8,2%) consideră că ar putea găsi un loc de muncă prin intermediul oficiilor forței de muncă. Neîncrederea în aceste instituții specializează în domeniul denotă că opinia generală le evaluatează ca având o slabă eficiență, ceea ce probabil nu e departe de adevăr, impunându-se deci necesitatea unor măsuri care să le transforme în adevărate centre-pilot ale plasării forței de muncă (inclusiv a celei cu studii superioare).

Mai multe şanse se acordă (locul

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎNTR-E INERTIE ȘI SCHIMBARE

al 2-lea) modalității: "prin intermediul relațiilor familiale", pentru care se pronunță 29,2%. Se pare că, ori nu este bine organizată, ori nu este urmărită cu consecvență de către cei interesați, dar nici "publicitatea" făcută locurilor de muncă vacante nu inspiră prea multă încredere tinerilor; numai 13,7% din totalul studentelor și 10,9% din totalul studentilor consideră că ar putea găsi un loc de muncă prin intermediul publicității.

Corelația cu mediul de rezidență și categoria socio-profesională de proveniență reflectă aceeași ordine a priorităților, cu mici deosebiri, care evidențiază, în general, avantajale de informație și de contacte sociale ale urbanilor față de rurali și ale intelectualilor și patronilor față de celelalte categorii.

După tipul de facultate, opiniile la întrebarea de mai sus se configurață astfel. Studentii de la profilul juridic și economic contează în cea mai mare măsură pe găsirea unui post prin tratative directe cu managerii (56%), din această categorie recrutându-se cei mai puțini ce contează pe relațiile familiale (doar 19%). În schimb, această ultimă modalitate este în fruntea celor invocate de studentii politehnici, alături de tratativele cu managerii (37% și, respectiv, 38%).

Având în vedere creșterea spectaculosă a numărului studentilor, se poate imagina în viitor și creșterea tot atât de spectaculoasă a "șomajului diplomelor". De aceea am încercat să sondăm care sunt intențiile celor care nu vor găsi imediat un post în specialitate și aceasta nu atât pentru a preciza un comportament probabil, ci pentru a vedea reacțiile din acest moment la o situație ipotetică viitoare. Soluțiile preferate diferă în funcție de specializarea obținută pe baza studiilor din instituțiile de învățământ superior alese. Dar, indiferent de specializarea obținută, majoritatea - 47,1% din totalul studentilor investigați - declară că în cazul în care nu vor reuși să obțină

imediat un post în specialitate, vor accepta un post într-o specialitate înrudită, 22,1% cred că vor persevera în a căuta un post în specialitate, și aproximativ 10% sunt dispuși să se înscrie la două facultate, în timp ce 8% din totalul studentilor spun că se vor lăsa tentați de a căuta de lucru în altă țară. Cel mai mare procent al celor care afirmă că vor accepta un post într-o specialitate înrudită provine de la studentii de la specialitățile tehnico-ingenierești (40%) și cel mai mic de la studentii de la facultatea de științe economice (16,2%), teologie și asistență socială (3,3%). Deși nu prea numeroși, cei ce preferă înscrierea la o altă facultate provin în proporție de 53,8% de la facultățile cu profil universitar-pedagogic, iar cei care sunt tentați să caute de lucru în altă țară provin în măsură mai mare de la profilurile tehnico-ingenierești - 58,3%.

Opinii despre calitatea procesului de învățământ

Restrișiiile materiale ale cercetării ne-au făcut să includem, la acest capitol, unele întrebări generale, răspunsurile constând în aprecieri de ansamblu. Așa s-a întâmplat, de pildă, cu întrebarea "Cum apreciați calitatea cursurilor și seminarilor la disciplinele de specialitate?", care a trezit interes studentilor, la aplicarea chestionarului, o parte însemnată a acestora exprimându-și dorința de a formula aprecieri distincte pentru fiecare din disciplinele de specialitate, fapt care ilustrează existența unei diversități mari de situații chiar în interiorul aceleiași secții. De asemenea, ar fi fost interesant dacă i-am fi întrebat și cum motivează răspunsul la această întrebare, deoarece cei care apreciază pozitiv calitatea cursurilor și seminarilor la disciplinele de specialitate nu reprezintă majoritatea. Un procent extrem de ridicat a colectat

varianta de apreciere mijlocie: "satisfăcătoare" - 41,7%, în timp ce spre zona aprecierilor clar negative s-au îndreptat 16,7% ("slabe" - 13,8% și "foarte slabe" - 2,9%), aprecierile net pozitive fiind în proporție de 40,8% ("bune" - 37,7% și "foarte bune" - 3,1%). Acest set de aprecieri se dovedește foarte omogen, întrucât nu descoperim diferențe semnificative nici în funcție de apartenența studenților la cele trei institute de învățământ superior studiate, nici după alți parametri personali.

O altă întrebare a chestionarului a vizat "calitatea planurilor și programelor de învățământ", măsura în care acestea corespund exigențelor formulării unui bun specialist în profesiunea aleasă. Este important să subliniem că dacă și aici varianta "călduță" ("satisfăcător") a fost cea mai agreată - cca. 40% -, în schimb, față de întrebarea precedentă, aprecierile propriu-zise merg mult mai clar spre zona negativă: 18,4% apreciază cu "în mare și foarte mare măsură" și 41,4% cu "în mică și foarte mică măsură". Nici aici nu apar diferențe clare între diferențele subeșantioane.

La întrebarea privind "măsura în care învățământul superior se adaptează schimbărilor" din societatea românească actuală, balanța opiniilor se înclină și mai mult spre latura negativă. Întradevăr, doar 9% dintre subiecții noștri aleg cele două variante de răspuns pozitive "în mare și foarte mare măsură", cca. 36% se concentreză la nedeciși (inclusiv 0,7% nonrăspunsuri) și 55% afirmă "în mică și foarte mică măsură". De data aceasta, apare o diferență semnificativă între studenții agronomi și restul, în sensul că primii emit aprecieri mai critice.

În fine, în acest context, să consemnăm și răspunsurile la întrebarea referitoare la "impactul autonomiei universitare asupra procesului de învățământ". Nu are rost să comentăm prea mult felul cum au răspuns studenții la

această întrebare, dat fiind că însăși problema pusă în discuție - autonomia universitară - se referă la un proces aflat abia în faza incipientă. Nu este deci de mirare că două treimi dintre studenți aleg varianta "nu s-a schimbat nimic" și doar cca 27% văd o influență pozitivă (e interesant că peste 6% dintre studenți apreciază chiar existența unei influențe negative). Și de această dată studenții de la instituția cu profil agronomic sunt mai critici: cca 13% aprecieri pozitive față de cele aproximativ 30% ale studenților universitari sau politehnici.

Opinii despre condițiile de viață și studii

Problematica sugerată de titlul acestui paragraf este deosebit de vastă, încât ar merita ea singură un studiu separat. Este limpede că anii din urmă au adus multe schimbări în acest domeniu, unele datorate involuțiilor - recunoscute și demonstrează cifric - în nivelul general de trai al populației țării, altele specifice mediului studențesc. Ni se pare limpede că acolo unde s-a produs o creștere spectaculoasă a cifrelor de studenți, în condițiile în care dotările cu spații de învățământ sau de cazare au rămas aceleași, situația studenților s-a înrăutățit și era de așteptat să regăsim și în chestionarul nostru opinii critice.

Așa cum am spus, cu ocazia prezentării chestionarului, am abordat această problemă doar prin trei întrebări, din care una factuală (unde locuiesc studenții) și două de opinie: asupra condițiilor de cazare și asupra celor de studiu.

Dintre studenții cuprinși în eșantionul nostru, mai mult de jumătate (cca 55%) locuiesc în cămin studențesc, 21% sunt localnici și deci stau cu familia, aproximativ 15% stau cu chirie în gazdă,

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎNTR-E INERTIE ȘI SCHIMBARE

iar restul și-au rezolvat problema cazării în alte moduri. Nu această distribuție în sine ne interesează aici, ci **modul în care sunt apreciate condițiile de locuit**, în special de către studenții căminiști, forma nu numai cea mai favorabilă de locuire dar, probabil, și cea mai normală pentru cei care provin din alte localități.

În general, aprecierea asupra condițiilor de locuit este foarte dispersată, prezentându-se foarte sugestiv după o distribuție aproape normală, cu o ușoară preponderență a aprecierilor pozitive: 18,4% - "foarte bune"; 20,7% - "bune"; 30,8% - "satisfăcătoare"; 16,2% - "slabe"; 11,7% - "foarte slabe"; (2,2% nonrăspuns). Firește că aprecierile sunt cu totul diferite în funcție de modalitatea de cazare. Astfel, aprecieri bune și foarte bune emit doar 14,3% dintre căminiști, în vreme ce păreri

identice au 65,7 dintre cei care stau în găză și 82,6% dintre cei ce locuiesc acasă. Considerând firesc acest din urmă procent, atragem atenția asupra diferenței între celelalte două cifre, respectiv a distanței de confort dintre cămin și găză. Nu avem aprecieri similare pentru alte perioade mai vechi, dar nu credem că greșim presupunând că acest decalaj a crescut în ultima vreme.

Cât privește "condițiile de învățătură", aprecierile, chiar dacă se distribuie unimodal, cu maximul la varianta mijlocie (cca 39%), prezintă o netă deplasare spre porțiunea negativă a scalei: 32% - "slabe", 11% - "foarte slabe", față de 17% - "bune" și doar 1% - "foarte bune". Căutând diferențe de opinie între studenții de la cele trei institute de învățământ superior obținem:

Instituția:	Condiții de învățătură		
	Bune/f.bune	Satisfăcătoare	Slabe/f.slabe
Universitate	21,2	38,5	40,3
Politehnică	7,9	38,1	54,0
Agronomie	21,3	43,9	34,8

Diferența este limpede, cel puțin între opiniile studenților politehniști și ale celorlalți. Primii acuză în mai mare măsură lipsa unor condiții satisfăcătoare de învățământ; diferența e atât de vizibilă probabil și pentru faptul că în textul întrebării a apărut expresia "grad de înzestrare a laboratoarelor", chestiune firește capitală pentru pregătirea unui inginer politehnist și probabil cea mai grea moștenire a regimului trecut.

Nu intenționăm să încheiem cu un substanțial paragraf de "concluzii", așa cum se procedează de obicei, căci, în cele de mai sus nu am făcut decât să sintetizăm la maximum informația culeasă în această fază a cercetării și că orice propoziție cu pretenție de concluzie poartă amprenta provizoratului, deoarece restructurarea, reforma învățământului din țara noastră,

este încă în plin proces de desfășurare.

Am dori doar să subliniem ideea ce se referă la reacția rapidă a sistemului de învățământ la schimbările apărute în societate - și asta în ciuda, dar nu neapărat împotriva opiniilor pesimiste ale studenților asupra amplorii schimbărilor în funcționarea școlii superioare -, reacție concretizată cel puțin în următoarele aspecte:

- apariția unui mare număr de facultăți și specializări noi care formează profesioniști solicitați de economia de piață în diferitele domenii de activitate;
- schimbarea profilurilor unor specializări, readaptarea acestora în funcție de solicitările înregistrate pe piața muncii.

În acest sens, cele mai numeroase și profunde modificări structurale s-au înregistrat, în Cluj, la Universitatea

"Babeș-Bolyai", în special la facultățile de științe sociale: științe economice, istorie-filosofie, precum și la facultatea de filologie, instituție în cadrul căreia au apărut și facultăți noi cum ar fi: Facultatea de Teologie Ortodoxă, Facultatea de Didactică Reformată, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Școala de Studii Europene Comparative, Business School Transilvania. Așa se explică și faptul că în această instituție s-a înregistrat o creștere spectaculoasă a efectivelor de studenți în timp ce la Universitatea Tehnică și la Universitatea de Științe Agricole efectivele s-au micșorat, deși există și în aceste instituții preocupări de a forma specialiștii solicitați de economia în tranziție. Realitatea este că, datorită tendințelor de tehnificare a învățământului superior, manifestate încă din 1989, există mulți specialiști din domeniile tehnico-ingenieresci care au fost nevoiți fie să se recalifice, fie să accepte un loc de muncă în altă specialitate. Cercetările efectuate de colectivul nostru asupra problematicii șomajului, cu referire la județul Cluj, au pus în evidență faptul că majoritatea intelectualilor șomeri erau absolvenți ai unor institute tehnico-ingenieresci.

Examenele de admitere în învățământul superior din toamna anului

1994 au confirmat fenomenele și tendințele anterioare. Se menține interesul foarte mare pentru facultățile care asigură, în viitorul previzibil, meserii sigure și bine retribuite (dreptul, științele economice), se menține un interes crescut pentru facultăți cu profil umanistic, chiar dacă siguranța locului de muncă nu este prea mare (filozofie, istorie, psihologie, sociologie etc.) și se reduce, în continuare, afluxul pentru majoritatea facultăților tehnice și științifice, care formează deci cadre cu o pregătire pe meserii specifice, relativ înguste, dar fără garanții prea mari de a le putea și practica în viitor.

În ceea ce privește problema șanselor de acces în învățământul superior, cercetarea noastră nu face decât să confirme previziunile făcute de noi anterior, în sensul că noile condiții economico-sociale contribuie la a facilita accesul celor care provin din mediul urban, precum și al posesorilor de capital material și cultural, deci la a perpetua și chiar a adânci inegalitatea șanselor școlare în rândul tinerilor. Este un preț pe care societatea noastră trebuie să-l plătească și care, alături de alte asemenea costuri, poate avea represuni negative asupra rapidității schimbărilor.

Note și bibliografie:

Bourdieu, P.(1979), *La distinction*, Paris, Minuit.

Establet, R.(1987), *L'école est-elle rentable?*, Paris, Presses Universitaires de France.

Rotariu, T.(1990), "Funcțiile școlii în noile condiții democratice din România", în *Studia. Sociologia-Politologia*, 35, nr. 1/1990, p. 3-11.

*** (1993), *Anuarul statistic al României*, București, Comisia Națională de Statistică.